УДК 58. 053. 02

Янусь Н. В.,
Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ РОБЕРТА БЕРНСА В РОСІЙСЬКІЙ КРИТИЦІ

Статтю присвячено дослідженню та аналізу критичних відгуків російських науковців про життя та творчість Роберта Бернса. Зосереджується увага на критичних відгуках російських авторів XIX століття В. Белінського, М. Огарьова, Д. Писарєва. Зібрано та проаналізовано критику шотландського поета радянських часів та періоду суверенної Росії.

Ключові слова: *рецепція, Р. Бернс, російські науковці, література, критичні відгуки.*

The article is devoted to the investigation and analysis of the critical reviews about Robert Burns' life and literature woks done by Russian scientists. The main attention is concentrated on the critical reviews of famous Russian authors V. Belinskiy, M. Oharov, D. Pisarev of the XIX century. The critical reviews about Scots' poet of the Soviet period and of the period of Sovereign Russia are gathered and analyzed in the article.

Key words: *reception, R. Burns, Russian scientists, literature, critical reviews.*

Уперше російська критика висловилась про твори Бернса 1821 року, рівно через 21 рік після того, як було здійснено перший переклад віршів шотландського поета на російську мову в журналі "Иппокрена". У вступній статті до "Собрания образцовых русских сочинений и переводов в стихах, изданного Обществом любителей Отечественной словесности", яке видавав професор І. Срезневський, згадується шотландський поет Роберт Борнс (саме так довгий час транскрибувалось його прізвище російською мовою) [22, XC–XCI].

Бернса сприймають як поета, який оспівує "любовь к отечеству, прекрасные брега Девонны… возвращение воина в родительскую хижину, народные поверья, приятные сельские вечера в кругу своих детей, пламенную и непобедимую любовь, – веселые, сатирические и унылые вымыслы свои, оживляющие сильным и простым, привлекательным и нежным чувством" [22, XC–XCI].

У статті відомого російського естета В. Белінського "Разделение поэзии на роды и виды" Бернс (Борнс), згадується на рівні з Шекспіром, Скоттом, Муром, Вордсвордом, Колріджем, Соуті, Купером, твори яких "составляют богатейшую сокровищницу лирической поэзии" [2, с. 51]. Російський критик-реаліст також дає рецензію на збірку "Собрание стихотворений Ивана Козлова", яка побачила світ 1840 року в місті Санкт-

© Янусь Н. В., 2010

Петербурзі. В. Бєлінський критикує автора вірша “Сельский субботний вечер в Шотландии” за те, що він обрав форму “подражания”, адже “эту превосходную пьесу Козлов мог бы перевести превосходно, а как “подражание” – она представляет собою что-то странное” [2, с. 72].

У передмові до збірника “Русская потаенная литература XIX столетия”, який було видано в Лондоні 1861 року, М. Огарьов говорив про Р. Бернса як про приклад справжнього народного поета: “Только случайные обстоятельства знакомят народ с его поэтами; для этого надо, чтоб поэт жил в его среде, чтоб народ его не то что читал, слушал. Так является Бернс в Шотландии, Бернс, живущий и поющий посреди горных пастухов и потому затверживаемый ими и передаваемый из поколения в поколение” [12, с. 85]. Огарьов вважав, що простий народ не тільки в Росії, а й у Європі не може читати своїх поетів через малограмотність і важку щоденну працю. До поетів, яких, як і Бернса, простий народ чує, російський критик відносив також француза Беранже.

Тогочасна російська критика по-своєму відзначила сторіччя з дня смерті Р. Бернса. 1896 року П. Вейнберг присвятив шотландському поету велику критико-біографічну статтю. Відомий російський критик Д. Писарєв у рецензії на збірку “Поэты разных времен и народов” П. Костомарова-Берґа критикує висловлювання автора щодо поезії Р. Бернса. У статті “Реалісти” Д. Писарєва знаходимо дещо відмінні погляди на творчість Р. Бернса від тих, які спостерігались у російській критиці XIX століття. Зокрема автор зазначає: “Але самої голої чесності і великого самородного таланту ще не досить, аби бути поетом із світовим ім’ям. Самородки, на зразок Бернса чи Кольцова, залишаються назавжди блискучими, але безплідними явищами” [18, с. 244].

Російська дореволюційна критика, як реальна так і революційно-демократична, зацікавилась постаттю шотландського “поета з народу”, на “народність” якого ми зустріли цілком полярні погляди. Поряд з постаттю шотландського поета згадувались і російські переклади його творів у виконанні відомих і менш відомих поетів і письменників, деякі з них зазнавали ніщивної критики з боку рецензентів.

Після жовтневої революції у Росії популярність Р. Бернса стала всенародною. У ті роки, коли йшлося про його творчість, широко вживаною була фраза: “Улюблений поет шотландського народу, Бернс став улюбленим поетом Радянського Союзу”. Пожовтнева російська критика вбачає у Р. Бернсі поета-бунтівника, поета з сильним темпераментом, який висміює релігійність і скнарість отців церкви. Погляди Р. Бернса намагались підігнати під комуністичну ідеологію, соціалізм. Його порівнювали з французьким філософом-просвітителем Ж.-Ж. Руссо. Особливу увагу приділяли соціально-політичним віршам, епіграмам, які висміювали скнарість і обмеженість отців церкви, владну верхівку.

До радянських критиків Р. Бернса можна віднести Г. Єлістратову, С. Орлова, Р. Райт-Ковальову, М. Морозова, Н. Демурову, А. Адаліс, Є. Клименко.

Ганна Аркадіївна Єлістратова у книзі "Роберт Бернс. Критико-биографический очерк" [5, с. 160] пише про вплив Р. Бернса на англійську літературу в період романтизму. "Его поэзия, в которой трудовой народ заговорил полным голосом, выражая простым, живым и естественным языком свои действительные мысли и чувства, не только предварила – притом во многих отношениях более последовательно и смело – так называемую языковую "реформу" поэтов "Озерной школы", но подготовила и почву для поэзии революционного романтизма. " [5, с. 160]. У цій книзі авторка з великою любов'ю описує життя Р. Бернса, рецепцію його творчості у Шотландії, Радянському Союзі, а також в інших країнах.

Відомим бернсознавцем у свій час був С. Орлов. Він 1940 року в Ленінграді захистив кандидатську дисертацію на тему "Социальный вопрос в поэзии Бернса". Відомі також статті С. Орлова: "Бернс в русских переводах" [13, с. 225–255], "Бернс и фольклор" [14, с. 124–152], "Крестьянский вопрос в поэзии Бернса" [16, с. 381–393], "Вальтер Скотт и поэзия Роберта Бернса" [15, с. 247–264]. Велику увагу автор приділяв характеристиці творів соціального характеру. С. Орлов намагався трактувати їх по-своєму, з соціалістичним відтінком, звинувачуючи тим самим своїх опонентів у нерозумінні змісту творів. Російський науковець досліджує зв'язок фольклору з творчістю Р. Бернса, вплив його творів на відомого шотландсько-англійського письменника – В. Скотта, переклади його творів на російську мову.

Найдетальніше на аналізі життя й творчості Р. Бернса спинився М. Морозов у передмові до книги "Роберт Бернс в переводах С. Маршака" [11, с. 3–25], яка за часів Радянського Союзу перевидавалась декілька разів.

У російській критиці робилися неодноразові спроби визначити вплив творчості Р. Бернса на літературну діяльність як російських, так і всесвітньовідомих письменників та поетів. Радянські критики зазначають вплив творчості Р. Бернса на творчість В. Скотта. Дослідниця з Ленінграда О. Клименко у статті "Вальтер Скотт и Роберт Бернс" [7, с. 3–15] порівнює творчість двох митців світового значення. У літературознавчих колах відома стаття Б. Колеснікова "Творчество Роберта Бернса и ранний английский романтизм (Вильям Блейк)" [8, с. 190–206], назва якої говорить сама за себе. Вищезгаданий науковець є також автором монографії під назвою "Роберт Бернс", у якій широко описується життєвий і творчий шлях шотландського поета [9, с. 240].

1959 року вшанування 200-річчя від дня народження Р. Бернса досягло загальносоюзного значення. Було видано й опубліковано величезну

кількість статей, розвідок відомих і менш відомих критиків і літературознавців. Серед них можна вирізнити праці А. Адалис “Народный поэт Шотландии” [1, с. 132–138] та С. Маршака, який присвятив три статті до 200-річчя Р. Бернса.

У журналі “Дружба народов” (1964) побачила світ стаття М. Інковського “Вторая родина Бернса расширяет границы” [6, с. 225–230], у якій розповідається про приїзд С. Маршака до Лондона. У статті також згадуються переклади з поетичного доробку Р. Бернса білоруського поета Я. Семежона, але найкращими все ж таки визнаються переклади С. Маршака: “Переводчики вынуждены теперь считаться с тем, что наряду с Бернсом “каноническим” существует Бернс “маршаковский”, перевод, пользующийся хрестоматийной известностью” [6, с. 226].

Невтомною дослідницею творчості Р. Бернса, яка присвятила своє життя вивченню творчості відомих поетів і письменників, була Р. Райт-Ковальова. 1959 року виходить її книга з серії “Жизнь замечательных людей”, у якій дається вичерпна інформація про життєвий і творчий шлях шотландського поета. Нам відомо друге видання цієї книги 1961 року і третє – 1965 року [19, с. 366]. Оскільки книга неодноразово перевидавалася, можемо зробити висновок, що вона користувалася попитом не тільки в наукових колах, а й серед широких читацьких мас. 1976 року в серії “Библиотека всемирной литературы” побачила світ книга “Роберт Бернс. Стихотворения. Поэмы” з попереднім словом Р. Райт-Ковальової “Роберт Бернс и шотландская народная поэзия” [20, с. 5–24].

У російській критиці знаходимо відгуки на збірки перекладів творів шотландського поета, а також на творчість самих перекладачів. У журналі “Новый мир” за 1963 рік знаходимо відгук-рецензію “В защиту Бернса” на збірку перекладів В. Федотова “Роберт Бернс. Песни и стихи” відомого російського поета і літературознавця К. Чуковського [23, с. 224–227]. Автор статті звинувачує В. Федотова у неадекватності перекладу, нерозумінні тексту оригіналу. Перекладач піддається критиці за надмірну русифікацію, у тексті з’являються “батюшка”, “пятак”, “копейка”, “тятенька”, “судьбинушка” і т. п. К. Чуковський називає працю В. Федорова “халтурною роботою дилетанта” і як зразкових вирізняє найкращих перекладачів радянської доби: Л. Гінзбурга, Б. Заходера, К. Богатирьова.

1982 року побачило світ видання “Роберт Бернс. Стихотворения” з післямовою “Бернс на русском языке” Ю. Лєвіна [10, с. 535–558]. У статті автор у хронологічному порядку подає історію російських перекладів шотландського поета, починаючи від першого, який побачив світ 1800 року. Ю. Левіним згадуються критичні відгуки на творчість Р. Бернса І. Срезневського, М. Огарьова, М. Полєвого, В. Бєлінського, І. Тургенєва, Н. Утіної і т. д. У статті вміщено великий обсяг матеріалу, включаю-

чи нову інформацію на 1982 рік. Дослідження Ю. Левіна було на той час цікавим і актуальним, – що приємно зауважити – без прокомуністичних цитат і зауважень.

У радянській літературній критиці спостерігаємо схвальне відношення до творчості шотландського поета, своїми працями критики і літературознавці Радянського Союзу зробили гідний внесок у розробку наукової концепції творчості Р. Бернса, хоча вона і мала ідеологічний прокомуністичний характер.

У суверенній Росії не спадає інтерес до творчості шотландського поета. Статті і літературознавчі розвідки друкуються в російських газетах і журналах. Зокрема, 1996 року виходить стаття Д. Велікової "Босая муза" у виданні "Література" (додатку до газети "Первое сентября") [4, с. 14]. Смірнов А. у "Вопросах литературы" (1998) друкує статтю "Ячменное "Я" [21, с. 226], в якій аналізує історію російських перекладів балади Р. Бернса "Джон Ячменное Зерно". Завершує статтю вищезгаданий власний переклад автора. Через рік, 1999 року Т. Бітріх-Єрємєєва друкує статтю під назвою "На родине Роберта Бернса" [3, с. 10–15]. Останнім відомим нам друкованим виданням, присвяченим життю і творчості поета, є стаття Е. Павлової "В гостях у Роберта Бернса", яка побачила світ 2002 року в додатку до журналу "Юный техник" [17, с. 8–11].

Про зацікавлення постаттю Р. Бернса у суверенній Росії говорить і той факт, що 2004 року була захищена кандидатська дисертація Ертнер Д. Є. на тему "Метафорический концепт в поэтических текстах Р. Бернса и их русских переводах".

Література:

1. Адалис А. Народный поэт Шотландии / А. Адаліс // Октябрь. – 1959. – Кн. 6. – С. 132-138.

2. Белинский В. Г. Полное собрание сочинений в тринадцати томах / В. Г. Белинский. – М: Издательство Академии наук СССР, 1954. – Т. 5. – 863 с.

3. Битрих-Еремеева Т. А. На родине Роберта Бернса / Т. А Битрих-Еремеева // Лазурь. – 1999. – № 2. – С. 10-15.

4. Великова Д. Босая муза / Д. Великова // Литература [прил. к газ. "Первое сентября"]. – 1996. – № 16. – С. 14.

5. Елистратова А. А. Роберт Бернс. Критико– биографический очерк. – М.: Гослитиздат, 1957. – 160 с.

6. Инковский М. Вторая родина Роберта Бернса расширяет границы/ М. Инковский // Дружба народов. – 1964. – № 6. – С. 225-230.

7. Клименко Е. И. Вальтер Скотт и Роберт Бернс. – Л., 1961. – С. 3-15.

8. Колесников Б. И. Роберт Бернс. Очерк жизни и творчества. – М.: Просвещение, 1967. – 240 с.

9. Колесников Б. И. Традиции и новаторство в шотландской поэзии XIV – XVIII вв. – М., 1970. – С. 190-206.

10. Левин Ю. Д. Послесловие // Бернс Роберт. Стихотворения / Ю. Д. Левин. – Москва: Радуга, 1982. – С. 535-558.

11. Морозов М. М. Роберт Бернс // Роберт Бернс в переводе С. Маршака / М. М. Морозов. – М., 1950. – С. 3-25.

12. Огарев Н. П. О литературе и искусстве. – М: Современник, 1988. – 85 с.

13. Орлов С. А. Бернс в русских переводах. – Л.: Ученые записки Ленинградского гос. пед. ин-та им. А. И. Герцена, 1939. – Т. 26. – С. 225-255.

14. Орлов С. А. Бернс и фольклор. – Куйбышев: Учёные записки Куйбышевского гос. пед. и учит. ин-та им. В. В. Куйбышева, 1942. – Вып. 6. – С. 124-152.

15. Орлов С. А. Вальтер Скотт и поэзия Роберта Бернса. – Учёные записки Горьковского гос. ун-та им. Н. И. Лобачевского, 1961. – Вып. 52. – С. 247-264.

16. Орлов С. А. Крестьянский вопрос в поэзии Бернса. – Куйбышев: Учёные записки Куйбышевского гос. пед. и учит. ин-та им. В. В. Куйбышева, 1943. – Вып. 7. – С. 381-393.

17. Павлова Е. В. В гостях у Роберта Бернса / Е. В. Павлова // А ПОЧЕМУ [приложение к журналу “Юный техник”]. – 2002. – С. 8-11.

18. Писарєв Д. І. Літературно–критичні статті. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1953. – 244 с.

19. Райт-Ковалева Р. Я. Роберт Бернс. Жизнь замечательных людей. – М., 1959. – 366 с.

20. Райт-Ковалева Р. Я. Роберт Бернс и шотландская народная поэзия // Р. Бернс. Стихотворения. Поэмы / Р. Я. Райт-Ковалева. – М., 1976. – С. 5-24.

21. Смирнов А. Ячменное “Я”. [История рус. переводов баллады Р. Бернса “Джон Ячменное Зерно”]/ А. Смирнов // Вопросы литературы. – 1998. – № 6. – С. 200-226.

22. Собрание образцовых русских сочинений и переводов в стихах изданное Обществом любителей отечественной словесности. Издание второе. – СПб, 1821. С. XC–XCI. Цитую за: Колесников Б. И. Роберт Бернс. Очерк жизни и творчества. – М.: Просвещение, 1967. – 232 с.

23. Чуковский К. И. В защиту Бернса / К. И. Чуковский // Новый мир. – 1969. – № 9. – С. 224-227.